

вважали себе і не росіянами, і не малоросами, а хохлами, треті – тільки малоросами. «Однак у випадку, як у Вільному, різниця між малоросами і росіянами дуже різка», – завершує етнографічну частину своєї праці В. Вернадський.

Виразно відображаючи етнічну різницю двох народів, молодий дослідник повторює по суті, свідомо чи несвідомо, твердження козацьких літописів початку XVIII ст. та «Історії Русів» про те, що Великоросія з Малоросією – різні землі, населені різними народами (великоросами і малоросами), які мають різне походження.

Примітки

1. Источник. Документы русской истории. 2001. № 4 (52).

УДК: 94:001[:929(477)«1847/1918»

Володимир ЛУЩАЙ, Людмила БРОВКО
(м. Київ)

Творча спадщина Фідіра Вовка в українському науковому просторі

На сучасному етапі українського державотворення набуває актуальності пізнання свого минулого через призму дослідження діяльності всесвітньо відомих діячів української культури. Доповідь присвячено подальшому вивченню наукової спадщини Федора Кіндратовича Вовка і утвердженню його імені як непересічного вченого, з потужним науковим доробком, що сприятиме всебічному висвітленню розвитку етнології та антропології в українському науковому просторі. Дослідження діяльності українського вченого на основі його наукової спадщини має важливе значення, адже розкриває низку важливих у науковому плані питань, служить джерелом для реконструкції подій науково-культурного життя України кінця XIX – початку XX ст.

Ключові слова: антропологія, етнологія, творча спадщина, український науковий простір, Федір Вовк.

Постановка проблеми. Важливе місце у пізнанні свого минулого посідає дослідження всесвітньо відомих діячів української культури. Це пов'язано з тим, що творчий доробок ідейної інтелігенції є джерелом реконструкції основних тенденцій розвитку українського науково-культурного життя кінця XIX – початку XX століття. Дослідження постаті та наукової спадщини Ф. К. Вовка сприятиме становленню та розвитку в українському науковому просторі сучасних гуманітарних наук - етнології та антропології. Тому основними завданнями нашого дослідження є дати оцінку внеску вченого в розробку проблем української етнології та антропології другої половини XIX – початку XX століття на основі аналізу його наукових та творчих досягнень.

Історіографія проблеми. У сучасній українській історіографії віхи життя, суспільно-політичну діяльність й антропологічний та етнологічний доробок Ф.

Вовка певною мірою висвітлено у низці наукових досліджень, з поміж яких слід виокремити праці О. Франко [15; 16] й О. Таран [12; 13]. Непересічні наукові здобутки видатного вченого, роботу в НТШ у складі Етнографічної комісії докладно розкрили відомі етнологині Г. Скрипник [11] та В. Борисенко [1]. Дослідження З. Зайцевої [5], присвячене інституціоналізації української науки наприкінці XIX – на початку XX ст., висвітлює місце видатного антрополога в українському науковому просторі, розкриває основні напрямки наукових пошуків та інтересів вченого, зв'язки в міжнародних наукових колах тощо. Окремим аспектам досліджуваної у даній статті проблеми присвячено низку наукових публікацій, зокрема, варто згадати дослідження С. Сегеди [9] та І. Черновол [14].

Джерельною базою для дослідження наукової спадщини Федіра Вовка слугували щонайперше праці самого вченого [2;3]. Дослідженню окремих аспектів досліджуваної проблеми сприяли також спогади сподвижників та послідовників українського вченого [4;10]. Розширенню джерельної бази, безумовно, сприяла опублікована українськими вченими епістолярна спадщина Ф. Вовка [6;7;8].

Метою доповіді є висвітлення яскравої у науковому плані особистості Ф. Вовка, розкриття актуальних для української гуманітаристики аспектів його наукової діяльності на тлі становлення й розвитку антропології та етнології в українському науковому просторі кінця XIX – початку XX століття.

Виклад основного матеріалу. Постать Федора Кіндратовича Вовка є досить яскравою та багатогранною. Проте ім'я цього видатного вченого довгий час було невідоме українському суспільству через замовчування радянською владою його внеску у розвиток української та світової науки. Федір Вовк – вчений, громадський діяч, етнолог, антрополог, музеєзнавець, все своє життя працював на благо розвитку науки та популяризації українства в Європі.

Первинну освіту Ф.К. Вовк здобув в Ніжинській гімназії, завдяки якій майбутній вчений стає на шлях пошуку свого наукового світогляду. У Києві, вступивши до вишу, він захоплюється українознавчими науками та зближується з діячами Старої громади, а згодом стає її членом (1872). Під впливом В. Антоновича, П. Чубинського та М. Драгоманова майбутній вчений захоплюється антропологією та етнологією, а також активно займається суспільно-політичною діяльністю й видавничою справою [16, с 58-59, 98].

Сплеск розвитку українського науково-культурного життя в 70-х роках XX ст., занепокоїв царський уряд. Так, щоб ліквідувати Київський осередок та ув'язнити його діячів, було прийнято Емський указ (1876), що обмежував свободу слова та друку в українських губерніях. Це змусило українську інтелігенцію емігрувати за кордон аби мати можливість наукових досліджень. Серед їх числа опинився й Федір Кіндратович, який вирушив у тривалу подорож Європою. Попри злиденне життя, він продовжував цілеспрямовано студіювати українську гуманітаристику, публікуватися у видавничих осередках українських емігрантів у Відні та Женеві та займатися збором етнографічних матеріалів [3, с. 4-5].

Нестримне бажання вивчати порівняльну антропологію, представити світові україністичні дослідження та складні життєві обставини спонукали вченого у

1887 року до переїзду в Париж. Таким кроком Ф. Вовк започаткував налагодження міжнародних зв'язків між українською та європейською науками. Завдяки наполегливому ставленню до вивчення наук Ф. Вовк стає членом Паризького Антропологічного товариства та входить до складу Етнографічної комісії НТШ, що сприяло можливості розгорнути широкі антропологічні дослідження в Україні [11, с. 37-39].

Під неабияким впливом визначних європейських вчених-антропологів, зокрема П. Топінара, Л. Манувріє, Г. де Мортільє та ін. остаточно формується науковий світогляд Федора Кіндратовича. Невдовзі, опанувавши фізичну антропологію як нову наукову галузь, він пише докторську дисертацію «Скелетні видозміни ступні в приматів та в людських рас» та отримує у 1905 р. ступінь доктора наук в університеті Сорбонни [7; 13, с. 4]. Досягнувши таких здобутків за кордоном вчений не полишав мрії про популяризацію антропології та етнології в українському науковому просторі.

Така можливість з'явилася лише з послабленням російського імперського режиму і в 1907 році Ф. Вовку запропонували повернутися до Російської імперії, проте без права проживання в українських губерніях. Не роздумуючи він погодився повернутися, хоч і в якості приват-доцента в Петербурзькому університеті. Прагнучи піднести на новий рівень систематичні студії з антропології та етнології, дослідник розгортає успішну організаційну й просвітницько-лекційну роботу [16, с. 181].

Активно працюючи в напрямку збору етнографічних матеріалів вчений зібрав понад півтори тисячі зразків, які були передані Російському музею Олександра III у Петербурзі, Музею НТШ у Львові та Музею народознавства у Відні, що збереглися і до сьогодні. Підсумком його багаторічної праці в галузі етнології та антропології стали праця «Етнографічні особливості українського народу», в якій він вперше подав систематизований нарис матеріальної та духовної культури українців. В напрацюванні «Антропологічні особливості українського народу» вчений довів, що українці є окремим типом, відмінним від інших слов'янських народів. Такий безцінний внесок в українську науку послугував поштовхом для подальших досліджень в галузях етнографії, етнології та антропології [11, с. 31].

Маючи такий колосальний досвід і наукові здобутки, Федір Кіндратович прагнув передати його молодим поколінням вчених-українців, які мали стати рушійною силою не лише відродження української науки, а й боротьби за власну державність. Основою положення місце у спадкові вченого посіла ідея фізичної, матеріальної та духовної окремішності українського етносу з поміж інших слов'янських народів [9, с. 241]. Важливою умовою для втілення в реальність ключових ідей Ф. Вовка було його проживання в Україні, чого, на жаль, навіть на схилі літ досягти не судилося – смерть спіткала вченого в дорозі на Батьківщину. «Заповіти» Ф. Вовка почали втілюватися у життя в 20-ті роки його учнями та послідовниками, але були придушені репресіями нового імперського комуністичного режиму.

Висновки. Отже, творча спадщина Ф. К. Вовка досить багата та різноманітна. Вчений зі світовим ім'ям зробив надзвичайний внесок у становлення та

популяризацію в Україні фундаментальних гуманітарних наук – етнології та антропології. Завдяки зібраним етнографічним матеріалам він показав світові, що українці є окремим народом зі своєю унікальною культурою, побутом, звичаями та традиціями. Все своє життя він працював на благо української науки та прагнув донести до молодих поколінь ідею окремішності та самобутності українського народу. Узагальнили його багаторічний досвід праці «Антропологічні особливості українського народу» та «Етнографічні особливості українського народу», що побачили світ в 1916 році. Сьогоднішні реалії спонукають знати і вивчати імена видатних та всесвітньо відомих діячів української культури, визначні здобутки і досягнення яких сприяли утвердженню української державності.

Примітки

1. Борисенко В. Нариси з історії української етнології 1920–1930-х років. Київ: Унісерв, 2002. 92 с.
2. Вовк Ф. Антропологічні особливості українського народу (з розширеним коментарем С. П. Сегеди). Київ: Фотосервіс, 1994. 198 с.
3. Вовк Хв. К. Студії з української етнографії та антропології. Київ: Мистецтво, 1995. 336 с.
4. Дебагорій-Мокрієвич В. Воспоминания Вл. Дебагория-Мокриевича. Україна. 1907 № 9. 598 с.
5. Зайцева З.І. Інституціоналізація української науки наприкінці XIX – на початку XX ст.: дис... д-ра іст. наук: спец. 07.00.01; НАН України, Інститут історії України. Київ, 2007. 470 арк.
6. Карповець Н. Листування В. Ястребова і Ф. Вовка. Берегиня. № 1-2. С. 110-126.
7. Наулко В. З історії українсько-французьких наукових зв'язків. Листи французьких антропологів до Ф.К. Вовка (Волкова). Університет. 2008. № 4. С. 5–18.
8. Руденко Н. В. Листи В. Ястребова до Ф. Вовка. Південна Україна. XVIII–XIX ст. Запоріжжя. № 1(7). С. 31-65.
9. Сегеда С. П. Антропологічний доробок Ф. Вовка: сучасний погляд. Археологія і давня історія України: Зб. наук. пр. Київ: ІА НАН України, 2012. Вип. 9. С. 240-244.
10. Стебницький П. Спомини про Хв. К. Вовка. Наше минуле. 1918. Чис. 2. С. 146.
11. Скрипник Г. Народознавча спадщина Хведора Вовка. Кн. 1; НАН України ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2012. 248 с.
12. Таран О.Г. Наукова спадщина Федора Вовка в галузі антропології: спадкоємність традицій та сучасне бачення: дис... канд. іст. наук: 07.00.07; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2003. С. 30-52.
13. Таран О. Федір Вовк – про місце в історії української антропології : до 160-річчя від дня народження. Народна творчість та етнографія. 2007. № 2. С. 4–8.
14. Черновол І. В. Виставка книжкового зібрання Федора Кіндратовича Вовка. Археологія. 2009. № 4. С. 114–116.
15. Франко О. О. Наукова та суспільно-політична діяльність Федора Кіндратовича Вовка: дис... д-ра іст. наук: 07.00.05; Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 1999. 437 с.
16. Франко О. О. Федір Вовк - вчений і громадський діяч. Наукове видання. Київ: Вид-во Європ. Ун-ту, 2000. 378 с.